نوع مقاله: پژوهشی
صفحات ۲۰۵ – ۱۸۵

آسیب شناسی سبک زندگی در زیست مسکن عمود محور شهری بر اساس توصیه های اسلامی

علی‌محمد عمورسولی آرانی[۱]

چکیده

رشد شتابان شهرنشینی، محدودیت زمین شهری و افزایش هزینه مسکن، آپارتمان‌نشینی را به یکی از الگوهای غالب سکونت در شهرهای معاصر تبدیل کرده است. با این حال، این الگو در صورت فقدان طراحی مناسب و ضوابط فرهنگی و حقوقی کارآمد، می‌تواند با پیامدهایی چون کاهش نور طبیعی، اختلال در تهویه، افزایش آلودگی صوتی، تضعیف حریم خصوصی، تشدید تعارضات همسایگی و افت کیفیت زندگی همراه شود. مسئله اصلی این پژوهش آن است که آپارتمان‌نشینی، افزون بر چالش‌های کالبدی و محیطی، چه آثاری بر روابط اجتماعی و حقوق ساکنان برجای می‌گذارد و آموزه‌های اسلامی چه ظرفیت‌هایی برای تنظیم این وضعیت فراهم می‌کنند. پژوهش حاضر با روش توصیفی ـ تحلیلی و با اتکا به منابع شهرسازی، روان‌شناسی محیط و متون اسلامی، نخست، پیامدهای کالبدی، اجتماعی و روان‌شناختی سکونت آپارتمانی را بررسی می‌کند و سپس دلالت‌های آیات و روایات مرتبط با حریم خصوصی، منع تجسس، ضرورت اجازه در ورود، رعایت حق همسایه و پرهیز از آزار دیگران را تحلیل می‌نماید. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بخشی از آسیب‌های ناشی از آپارتمان‌نشینی، صرفاً حاصل تراکم ساختمانی نیست، بلکه به ضعف در طراحی فضایی، کاستی‌های مقررات اجرایی و فقدان فرهنگ همزیستی نیز بازمی‌گردد. همچنین، آموزه‌های اسلامی با تأکید بر صیانت از حریم، تنظیم روابط همسایگی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، می‌توانند چارچوبی هنجاری برای کاهش تنش‌های سکونتی و ارتقای کیفیت زندگی در محیط‌های آپارتمانی فراهم آورند. بر این اساس، بهبود وضعیت آپارتمان‌نشینی مستلزم تلفیق ضوابط شهرسازی پایدار با اصول اخلاقی و حقوقی اسلام در سیاست‌گذاری، طراحی و مدیریت سکونت گاه‌های متراکم است.

واژگان کلیدی

آپارتمان‌سازی، زیست اسلامی شهری، کیفیت زندگی،آسیب شناسی تراکم عمودی، حریم خصوصی.

---

۱. مدرس و پژوهشگر حوزه علوم اسلامی، حوزه علمیه قم، قم، ایران.
Email: amurasuli1234@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۵/۳ پذیرش نهایی: ۱۴۰۵/۷/۳۰

طرح مسأله

توسعه گسترۀ جغرافیای شهرنشینی که با افزایش جمعیت و محدودیت اراضی شهری اجتناب ناپذیربود، بستر تبدیل آپارتمان‌نشینی به یکی از مهم‌ترین الگوهای سکونت در شهرهای معاصر گردیده است. این ضرورت زیستی علاوه بر ایجاد فرصت‌هایی مانند استفاده بهینه از زمین، کاهش هزینه‌های خدمات شهری، دسترسی بهتر به امکانات و توسعه زیرساخت‌های شهری، چالش‌های چندی در بخش‌های اجتماعی، فرهنگی، روان‌شناختی دینی و اخلاقی به همراه داشته است. که لازم است با بررسی جامع به آسیب شناسی زیست عمود محور، در ابعاد ذکر شده انجام گردد؛ خصوصا در حوزه های دینی وزیست اخلاقی اسلامی. گرچه پژوهشگران رشته‌های معماری، شهرسازی، روان‌شناسی محیطی، جامعه‌شناسی و سلامت عمومی، مطالعات گسترده‌ای درباره آثار و پیامدهای زندگی آپارتمانی انجام داده‌اند اما آسیب شناسی اسلامی اخلاقی چنین زیستی تا حد زیادی مغفول بوده که پژوهش حاضر به شناخت آنها وبا تحلیل وبررسی ارائه پیشنهاد جهت رفع آنها پرداخته است.

یکی از نخستین پژوهشگران این حوزه، ایروین آلتمن (۱۹۷۵) است که در کتاب The Environment and Social Behavior رابطه میان محیط فیزیکی و رفتار انسان را بررسی کرده است. وی معتقد است کیفیت محیط‌های مسکونی نقش مستقیمی در حفظ حریم خصوصی، احساس امنیت، قلمرو شخصی و میزان تعاملات اجتماعی دارد. از دیدگاه آلتمن، در ساختمان‌های آپارتمانی اگر طراحی فضاها به گونه‌ای باشد که حریم خصوصی افراد رعایت نشود یا تراکم جمعیت بیش از حد باشد، احساس ازدحام، استرس، تعارض و نارضایتی در میان ساکنان افزایش خواهد یافت. این نظریه از مهم‌ترین مبانی روان‌شناسی محیطی در بررسی کیفیت زندگی آپارتمان‌نشینان به شمار می‌رود.

ادبیات وسوابق پژوهشی موضوع

گرچه در خصوص خاص زیستِ عمودمحور؛ در حوزۀ زیست محیطی،مطالب،مقالات وپژوهشهایی، سامان یافته است لکن؛عمدۀ چنین پژوهشهایی بر بافتِ زیستی منطقه ای خاص وبا ملحوظ داشتن مقضیات آن می باشد مانند آنچه در حوزه زیست آپارتمانی شهرهای تهران ، بروجرد، فارس، یزد و....بوده است اما تدقیق در پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که اغلب مطالعات داخلی و خارجی، آپارتمان‌نشینی را از منظر روان‌شناسی محیطی، شهرسازی، جامعه‌شناسی،معماری یا سلامت زیستی، بررسی کرده‌اند و کمتر پژوهشی بارویکرد مقارنه ای ومقایسۀ دیدگاه‌های تخصصی حوزۀ زیستی باتوصیه ها وبایسته های آموزه های اسلامی درباره

این شیوه زندگی پرداخته است. ازاین‌رو، پژوهش حاضر با عنوان «باز شناسی آسیبهای آپارتمان نشینی از منظر توصیه های اسلامی» تلاش می‌کند با بهره‌گیری هم‌زمان از نظریه‌های علمی و مبانی اسلامی، تصویری جامع از ابعاد مختلف زندگی در قالب«تراکم‌گرایی عمودی» (Vertical Density) ارائه داده و راهکارهایی برای ارتقای کیفیت زندگی، تقویت فرهنگ همسایگی و کاهش تعارضات در مجتمع‌های مسکونی پیشنهاد می نماید.

شهرسازی فشرده وکیفیت زندگی

مفهوم کیفیت زندگی (Quality of Life) در شهرسازی شامل مجموعه‌ای از شاخص‌های فیزیکی، اجتماعی و روانی است. در مدل‌های نظری مانند مدل لینچ (Lynch, 1981)، محیط شهری مطلوب باید دسترسی آسان به نور و هوا، و تعادل فضایی باشد.

شهرسازی فشرده (Compact City) گرچه از نظر اقتصادی و زیست‌محیطی مزایایی دارد، اما در صورت عدم طراحی نامناسب می‌تواند به ازدحام بیش از حد و کاهش کیفیت محیط منجر شود (Jenks & Dempsey, 2005). بررسی علمی آپارتمان‌نشینی مستلزم تبیین رابطه میان سه مفهوم اساسی «کیفیت زندگی»، «تراکم شهری» و «سکونت فشرده» است. آپارتمان‌نشینی صرفاً شکلی از ساخت‌وساز عمودی نیست، بلکه الگویی از سکونت است که ویژگی‌های کالبدی ساختمان، شرایط محیطی، شیوهٔ استفاده از فضاهای مشترک، روابط همسایگی و وضعیت روانی ساکنان را به یکدیگر پیوند می‌دهد. ازاین‌رو، ارزیابی آثار آن نمی‌تواند تنها بر تعداد طبقات، واحدهای مسکونی یا جمعیت ساکن متمرکز باشد؛ بلکه باید کیفیت محیط مسکونی و نحوه ادراک و تجربه آن از سوی ساکنان را نیز دربرگیرد.

مسکن عمود محور در فرهنگ زیست اسلامی

انسان موجودی اجتماعی است که کمال او در ارتباط با جامعه وبرقراری روابط مناسب با افراد جامعه رقم می خورد. متاسفانه در دنیای امروزی به دلیل ماشینی شدن بسیاری از خدمات افراد، اشتغال های کاذبی برای خویش به وجود آورده اند و در عوض بسیاری از ضروریات(زندگی) باز مانده اند. امروزه افراد، کمتر به برقراری ارتباط عاطفی با یکدیگر می پردازند وبیشتر خودرا گرفتارظواهر کرده اند لذا بسیاری از حقوق انسانی، به دست فراموشی سپرده شده است چرا که بیشتر خواسته ها بر محور خویشتن می چرخد. امروزه بر خلاف گذشته، همسایگان با یکدیگر ارتباط کمتری دارند و چه بسا پس از سالها حتی نام فامیل یکدیگر را نمی دانند و این درحالی است که انسانها همیشه به یکدیگر نیازمند هستیم. کمترین مرتبهٔ این نیاز، همان ارتباطات عاطفی؛ میان شهروندان است که امروزه بسیار مورد بی توجهی قرار گرفته است. لذا در این نوشتارمختصر، برآن شدیم تا با بیان اهمیّت ارتباط با همسایه (سبک زندگی در زندگی آپارتمانی)

از لسان آیات و روایات [ومنافع و] مضرات مترتب بر این ارتباط بپردازیم.

آنچه در این پژوهش به آن خواهیم پرداخت پیرامون مساله مسکن، همان عاملی که بدون وجود آن امکان جمع شدن افراد در یک جامعهٔ کوچک یا بزرگ منتفی خواهد بود. قرآن کریم در جمله کوتاه و زیبا از این نیاز انسان یاد کرده و آن را یک نعمت الهی شمرده و می فرماید:« **وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا** ...».[1] و خدا برای شما از خانه‌هایتان محل سکونت (و آرامش) قرار داد. در روایات خانه وسیع از نشانه های سعادت انسان شمرده شده و از خانه تنگ و محفّر بدگویی شده و شومی منزل را درتنگ و کوچک بودن آن دانسته است. چنین فرهنگی گرچه گشایشهایی در سکونتگاه انسانی با الگوی زیست فشرده عمود محور ایجاد نموده است ولی معایب چندی در ابعاد فرهنگی، اخلاقی،دینی واجتمایی دارد که در اینجا به موارد محدودی اشاره می‌کنیم:

الف: عدم تناسب با فرزند آوری

«یکی از پیامدهای اجتماعیِ سبک زندگی آپارتمان‌نشینی، کاهش گرایش به فرزندآوری و در پی آن، افت نرخ رشد جمعیت است. محدودیت فضای زیستی، افزایش هزینه‌های معیشتی و تغییرات بنیادین در سبک زندگی مدرن، خانواده‌ها را به سمت داشتن تعداد کمتری فرزند سوق داده است. تداوم این روند در بلندمدت، ساختار جمعیتی جامعه را با چالش‌های جدی مواجه خواهد کرد؛ این در حالی است که در سنت نبوی، ازدیاد نسل همواره مورد تأکید بوده و پیامبر اکرم (ص) به کثرت امت خویش در برابر سایر امت‌ها مباهات می‌ورزیدند.»

در معماری سنتی ایران، مفاهیمی چون «اندرونی و بیرونی» نه تنها برای حفظ حریم خصوصی، بلکه برای ایجاد فضایِ "توسعه‌پذیر" بود. خانه سنتی قابلیت تطبیق با نیازهای رشد خانواده را داشت. اما آپارتمان‌نشینیِ مدرن، «فضا» را به یک کالایِ محدود و غیرمنعطف تبدیل کرده است. وقتی فضای فیزیکی خانه، قدرتِ «پذیرشِ رشد» را از دست می‌دهد، خانواده ناخودآگاه به سمت محدود کردنِ خود (یعنی فرزند کمتر) حرکت می‌کند تا در آن کپسولِ بسته، دچار تنش نشود.

آپارتمان برای خانواده های بچه دار ایده آل نیست زیرا در ناخداگاه ذهن زوجین این تداعی می شود فرزندآوری مانع همسایه داری و زندگی آپارتمان نشینی هست. در حالی که به نص صریح روایات از جمله روایت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله: « «ازدواج و تولید نسل کنید و زیاد شوید که من در روز قیامت به شما مباهات می کنم؛ حتی به طفلی که سقط شده باشد.»[2]

---

۱. سوره نحل، آیه ۸۰

۲ . جامع الاخبار، جلد۱، صفحه۱۰۱ «تَنَاكَحُوا تَنَاسَلُوا تَكْثُرُوا فَإِنِّي أُبَاهِي بِكُمُ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَوْ بِالسِّقْطِ.»

فرزندآوری از امتیازات یک مسلمان محسوب بوده و مایه مباهات آن حضرت در روز قیامت خواهد شد. همچنین حضرت در روایت دیگری اهمیت فرزندآوری را به گونه ای بیان می نمایند که هر فرزند برابر با طلوع خورشید بر هر آنچه بر روی زمین است.[1] فضای آپارتمانی برای «سروصدا»، «تحرک» و «پوییِ کودکان» طراحی نشده و اساساً با روحِ یک زندگیِ پرجمعیت (که در اسلام بر آن تأکید شده) در تضاد است.

عدم استحکام خانواده

تعداد فرزندان می‌تواند در تقویت انسجام خانواده و افزایش پیوند میان اعضای آن نقش داشته باشد. هرچه تعداد فرزندان بیشتر باشد، والدین ناگزیر به برنامه‌ریزی، همکاری و صرف زمان بیشتری برای تأمین نیازهای خانواده هستند. این مشارکت مشترک، احساس همبستگی، مسئولیت‌پذیری و تعلق خانوادگی را افزایش داده و می‌تواند به استحکام روابط میان اعضای خانواده کمک کند.

یافته‌های پژوهشی و مشاهدات بالینی نشان می‌دهد که نبود فرزند یا کاهش شدید تعداد فرزندان، از عوامل مؤثر در تضعیف پایداری زندگی مشترک است. فرزند، به‌ویژه در سال‌های نخست زندگی، همچون پیوندی عاطفی میان والدین عمل می‌کند و فقدان آن می‌تواند موجب ایجاد خلأ عاطفی، کاهش علاقه به زندگی مشترک و افزایش احتمال تعارض شود. فرجاد نیز در بررسی آسیب‌شناسی خانواده، بی‌فرزندی را از عوامل مؤثر در ناپایداری خانواده دانسته است (فرجاد، آسیب‌شناسی اجتماعی ستیزه‌های خانواده و طلاق، ص ۱۴۳). همچنین پژوهش موناهان نشان داده است که بخش قابل توجهی از خانواده‌های دچار طلاق، فاقد فرزند خردسال بوده‌اند. (Monahan, Is Childlessness Related to Family Stability, 1959)

از سوی دیگر، گسترش تک‌فرزندی موجب کاهش روابط خویشاوندی و محدود شدن شبکه اجتماعی خانواده می‌شود؛ زیرا پیوندهای خواهر، برادری و نسل‌های بعدی کاهش می‌یابد. این تغییر الگو می‌تواند زمینه افزایش انزوا و کاهش حمایت‌های خانوادگی را فراهم کند. پژوهش‌های انجام‌شده در ایران نیز نشان داده‌اند که خانواده‌های بی‌فرزند بیش از دیگر انواع خانواده‌ها در معرض گسست قرار دارند (ساروخانی، طلاق؛ پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، صص ۶۷–۷۱).

---

۱. عوالی اللئالی العزیزیة فی الأحادیث الدینیة , جلد۳ , صفحه۲۸۶« وَ قَالَ عَلَیْهِ السَّلاَمُ: وَ اَلْمَوْلُودُ فِی أُمَّتِی أَحَبُّ إِلَیَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَیْهِ اَلشَّمْسُ»

ب: محدودیت فضای طبیعی بازی کودکان

بازی یکی از فعالیت‌های مهم انسانی به خصوص در دوران کودکی است. علاوه بر اینکه کودکان در بازی سرگرم می‌شوند و از آن لذت می‌برند، بازی منجر به رشد شناختی، اجتماعی، عاطفی و جسمانی کودک می‌شود. در واقع بازی کردن نقشی کلیدی در رشد و توسعهٔ دنیای درون‌روانی کودک دارد. نقش بازی در رشد کودک و همچنین اهمیت بازی برای کودکان، فرصت بزرگی برای کودکان ایجاد می کند که بتوانند بدون دخالت دیگران کسب تجربه کنند و در این حین توانایی‌های پیچیده‌ای به دست آورند.

عدم توانایی بازی در حالی که طبق نظر روانشناسان بازی برای کودکان در رشد آنان ،گردش خون،اکسیژن رسانی،تقویت ذهن،رشدمغز،خلاقیت،کنترل هیجان،رشد عضلات،نقش به سزایی دارد.

برخی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد، کودکانی که امکانات و فرصت کمی برای بازی کردن در اختیار دارند، از لحاظ شناختی و رشد ذهنی از همسالان خود عقب‌تر هستند. بازی یکی از فعالیت‌های مهم انسانی به خصوص در دوران کودکی است. علاوه بر اینکه کودکان در بازی سرگرم می‌شوند و از آن لذت می‌برند، بازی منجر به رشد شناختی، اجتماعی، عاطفی و جسمانی کودک می‌شود. در واقع بازی کردن نقشی کلیدی در رشد و توسعهٔ دنیای درون‌روانی کودک دارد. نقش بازی در رشد کودک و همچنین اهمیت بازی برای کودکان، فرصت بزرگی برای کودکان ایجاد می کند که بتوانند بدون دخالت دیگران کسب تجربه کنند و در این حین توانایی‌های پیچیده‌ای به دست آورند.

نکته دیگر فضایی است که محیط بیرون از خانه برای کودکان فراهم می کند و ان امکان بازی در فضای طبیعی است. یکی از مهمترین اجزای این فضای طبیعی، زمین است که عنصر اصلی آن خاک است. بازی در زمین خاکی یا با خاک از دیدگاه اسلام تشویق شده است. روزی در سر راه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله عده ای کودک با خاک بازی می کردند، برخی از اصحاب آن حضرت خواستند که از بازی آنان جلوگیری نمایند، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:«دَعْهُم فَإِنَّ التُّرَابَ رَبِيع الصِّبْيَانَ». بگذارید بازی کنند زیرا خاک مایه شکوفایی بچه هاست.(بلاذری، جمل من انساب الاشراف، ۳۸۱)

ج: تنشهای روانی ناشی از محدودیت فضا برای کودکان

نزاع و مشاجرات والدین در حضور کودکان، یکی از آسیب‌های مهم محیط خانواده است که می‌تواند امنیت روانی و فرآیند تربیت آنان را مختل کند. خانواده زمانی نقش تربیتی خود را به‌درستی ایفا می‌کند که محیطی امن و آرام باشد؛ اما استمرار اختلافات خانوادگی، کودک را با

اضطراب، ناامنی عاطفی و احساس بی‌پناهی مواجه می‌سازد. چنین شرایطی ممکن است موجب دور شدن فرد از فضای خانواده و افزایش آسیب‌پذیری او در برابر الگوهای ناسالم و انحرافات اجتماعی شود.

از منظر روان‌شناسی تربیتی، کودکان رفتار والدین را به‌عنوان الگویی برای شناخت روابط انسانی می‌آموزند؛ ازاین‌رو مشاهده پرخاشگری، بی‌احترامی و تنش میان والدین می‌تواند نگرشی نادرست نسبت به روابط اجتماعی در آنان ایجاد کند. همچنین در نگاه اخلاق اسلامی، حفظ حرمت و آرامش خانواده ضرورتی تربیتی است؛ زیرا کودک برای رشد سالم به محیطی مبتنی بر محبت و احترام نیاز دارد.

قرآن کریم در آیه ۱۸۹ سوره اعراف هدف مهم پیوند زناشویی را ایجاد آرامش معرفی می‌کند:

«هُوَ الَّذِی خَلَقَکُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِیَسْکُنَ إِلَیْهَا»

او خدایی است که (همه) شما را از یک فرد آفرید؛ و همسرش را نیز از جنس او قرار داد، تا در کنار او بیاساید. بر این اساس، هنگامی که آرامش و سکون از فضای خانواده رخت بربندد، رشد عاطفی، شناختی و اخلاقی کودک نیز آسیب می‌بیند. بنابراین، حفظ احترام متقابل میان والدین و دوری از تنش در حضور فرزندان، بخشی از مسئولیت تربیتی آنان و زمینه‌ساز شکل‌گیری شخصیت سالم کودک است.

ناراحتی عاطفی ناشی از دعوای والدین می تواند منجر به افزایش اضطراب، افسردگی و احساس نا امنی در کودکان شود که می تواند در عملکرد تحصیلی ضعیف، کاهش انگیزه و دشواری در مدیریت وظایف مربوط همدسه ظاهر شود. (هارولد و سلرز، ۲۰۱۸)

فرزندان بر اثر درگیری شدید با مشکلات خانواده فشار روانی شدیدی را متحمل می‌شوند برش هیجانی خود را از خانواده جدا می‌کنند یعنی فرار از بند پیوندهای عاطفی حل نشده اما نه یک رهایی حقیقی. موری بوون (انگلیسی: Murray Bowen) روان‌پزشک، و درمانگر خانواده اهل ایالات متحده آمریکا بود. او استاد روان‌پزشکی در دانشگاه جرج‌تاون بود. بوون از پیشگامان خانواده‌درمانی و از بنیان‌گذاران برجسته درمان سیستمی به‌شمار می‌رود. او از دهه ۱۹۵۰ نظریه سیستم‌های خانوادگی را توسعه داد.

د: محدودیت محیط منجر به حساسیت زایی در امر زناشویی والدین برای کودکان

از جمله اسیبهای درزندگی آپارتمانی ایجاد محدودیت در روابط آزاد وخاص زوجین، وارتباطات عاشقانهٔ انان می باشد و پر واضح است که چنین محدودیتی آسیبهای فراوانی، از نگاه روانی، تربیتی و فقهی عمیق و جبران‌ناپذیری بر خانواده ونیز بر تربیت و رشد عاطفی خاوادگی

فرزندان دارد که به برخی از آنان ذیلا اشاره می شود:

آسیب به رشد روانی و شناختی: کودکان ظرفیت ذهنی و عاطفی لازم برای درک معنای «صمیمیت زناشویی» را ندارند. مشاهده‌ی چنین صحنه‌هایی، برای کودک «بحران معنا» ایجاد می‌کند؛ چرا که او نمی‌تواند رفتاری را که در ذهنیتِ معصومانه‌ی خود با صمیمیت و عشق پیوند داده، با آنچه می‌بیند (که اغلب در نگاه او شبیه به نوعی خشونت یا رفتار نامفهوم است) تطبیق دهد. این تضاد، باعث سردرگمی شدید و آسیب به سلامت روان کودک می‌شود.

بلوغ زودرس و انحرافات عاطفی: مشاهده روابط زناشویی، کودک را با محرک‌هایی مواجه می‌کند که با مرحله‌ی رشد بیولوژیکی و شناختی او همخوانی ندارد. این «مواجهه زودهنگام» می‌تواند منجر به تحریک زودهنگام غریزه جنسی و در نتیجه بلوغ زودرسِ ذهنی شود؛ امری که فرد را در مسیرهای آسیب‌زای رفتاری و فکری قرار داده و مانع از شکل‌گیری صحیح هویت جنسی و شخصیتی او می‌گردد.

گاه تربیت به‌طور ناآگاهانه است و به‌طوری در ضمیر ناهشیار انسان آثار خود را می‌گذارد و کودکی که در اتاقی که در آن آمیزش می‌شود، حضور دارد می‌تواند این هیجانات را درک کند و این هیجانات جنسی موجب زمینه‌سازی او برای ارتکاب گناهان جنسی شود.این‌گونه از پیامبر اکرم(صلی‌الله علیه و آله) نقل می‌فرمایند: : وَالَّذی نَفسی بِیَدِهِ ، **لَو أنَّ رَجُلاً غَشِیَ امرأتَهُ وفِی البَیتِ صَبِیٌ مُستَیقِظٌ یَراهُما ویَسمَعُ کَلامَهُما ونَفَسَهُما ما أفلَحَ أبَدا ؛ إذا کانَ غُلاما کانَ زانِیا ، أو جارِیَةً کانَت زانِیَةً .**[1]

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : سوگند به کسی که جانم به دست اوست ، اگر کسی با همسرش درآمیزد و در اتاق ، کودکی بیدار باشد که آنان را ببیند و سخن گفتن و صدای نَفَس آنان را بشنود ، هرگز رستگار نمی شود . اگر پسر باشد ، مردی زناکار ، و اگر دختر باشد ، زنی زناکار می گردد. امام صادق(علیه السلام) درباره آثار پنهان روابط زناشویی در حضور کودک می‌فرمایند: **لا یُجامِعِ الرَّجُلُ امرأتَهُ ولا جارِیَتَهُ وفِی البَیتِ صَبِیٌ** ؛ فَإنَّ ذلِکَ مِمَّا یورِثُ الزِّنا.[2] (در حالی که کودکی در اتاق باشد ، مرد نباید با زن و کنیزش آمیزش کند ؛ چرا که این ، از آن چیزهایی است که زنا را در پی می آورد).

آپارتمان نشینی ؛نقض حریم و ادبِ «اندرونی» در اسلام

در آموزه‌های اخلاقی و فقهی اسلام، حفظ حریم و «ستر» (پوشیدگی)، یکی از ستون‌های اساسی تربیت است. حتی در قرآن کریم (سوره نور، آیهٔ ۵۸) ای کسانی که ایمان آورده‌اید!

---

۱. الکافی : ج ۵ ص ۵۰۰ ح ۲

۲. الکافی : ج ۵ ص ۴۹۹ ح ۱

بردگان شما، و همچنین کودکانتان که به حدّ بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند: پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباسهای (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشا؛ این سه وقت خصوصی برای شماست؛ به صراحت از کودکان خواسته شده تا در اوقات خاصی از شبانه‌روز برای ورود به حریم خصوصی والدین، اجازه بگیرند. این دستور، نشان‌دهنده اهمیت حیاتیِ «حریم‌داری» است. نقض این حریم توسط والدین، باعث شکسته شدن حیا و وقار در خانواده می‌شود که به‌شدت با روحیه‌ی طهارت و تربیتی اسلام در تضاد است.

اتاق‌خواب و حریم خصوصی والدین، باید مکانی امن و «خلوتگاه» باشد. وقتی این مرزها در برابر کودک شکسته می‌شود، کودک مفهوم «حریم خصوصی» و «مرزهای بدنی» را نمی‌آموزد. این امر می‌تواند او را در آینده در برابر سوءاستفاده‌های احتمالی آسیب‌پذیرتر کند، چرا که او معنای واقعیِ حریم شخصی و حقِ نه گفتن به ورودِ دیگران به فضای خصوصی‌اش را به درستی درک نکرده است.

رعایت حریم خصوصی در روابط زناشویی، تنها یک مسئله اخلاقی نیست، بلکه «وظیفه‌ی حفاظتی» والدین در قبال معصومیت فرزندان است. ایجاد فضای امن و محترمانه، زیربنای رشد سالمِ کودک است و هرگونه سهل‌انگاری در این زمینه، سدی در برابر رشد اخلاقی و تعادل روانی او خواهد بود. همبستر شدن یا برقراری روابط زناشویی در حضور کودکان، از نگاه روان‌شناسی، تربیتی و فقهی، آسیب‌های عمیق و جبران‌ناپذیری به همراه دارد. در اینجا به اختصار به دلایل اهمیت پرهیز از این رفتار اشاره می‌شود:

هـ: عدم رعایت حریم خصوصی

اگرچه مفهوم «آپارتمان‌نشینی» به‌صورت مستقیم در منابع اسلامی مطرح نشده است، اما آموزه‌های دینی درباره حقوق همسایگان، رعایت حریم خصوصی، پرهیز از آزار دیگران، حفظ آرامش، نظافت، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و رعایت حقوق عمومی، اصولی را ارائه می‌کند که با نیازهای زندگی جمعی در آپارتمان‌ها هماهنگ است. در فرهنگ اسلامی، همسایه‌داری و رعایت حقوق دیگران از نشانه‌های ایمان شمرده شده و آزار همسایه به‌شدت نکوهش شده است. بنابراین، شکل‌گیری فرهنگ صحیح آپارتمان‌نشینی نیازمند پایبندی به اخلاق اجتماعی و رعایت حقوق مشترک است.

یکی از چالش‌های مهم معماری آپارتمان‌های جدید، کاهش حریم خصوصی خانواده است. برخلاف خانه‌های سنتی ایرانی که با تفکیک فضای «اندرونی» و «بیرونی»، امکان حفظ مرز میان زندگی خصوصی و روابط اجتماعی را فراهم می‌کردند، در بسیاری از آپارتمان‌های امروزی فضاهای خصوصی و عمومی درهم آمیخته شده‌اند. باز بودن دید ورودی خانه، آشکار بودن

اتاق‌ها و آشپزخانه، و نزدیکی پنجره‌ها و واحدها موجب شده است که بخشی از زندگی خصوصی خانواده در معرض مشاهده دیگران قرار گیرد. این مسئله با اصل محرمیت در فرهنگ اسلامی ناسازگار است.

اسلام برای حفظ حریم خانه و جلوگیری از تجسس و نگاه‌های نامحرم، تأکید فراوانی دارد. قرآن کریم در سوره حجرات آیه ۱۲ می‌فرماید:

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! بردگان شما، و همچنین کودکانتان که به حدّ بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند: پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباسهای (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشا؛ این سه وقت خصوصی برای شماست.

همچنین در آیات ۲۷ و ۲۸ سوره نور می فرماید: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید؛ این برای شما بهتر است؛ شاید متذکّر شوید! در این آیات بر اصل «استیذان» و اجازه گرفتن برای ورود به خانه دیگران تأکید شده است. این آموزه‌ها نشان می‌دهد که خانه در نگاه اسلامی صرفاً یک فضای فیزیکی نیست، بلکه حریمی مقدس برای آرامش، امنیت و تربیت خانواده است.

در روایات نیز نگاه کردن به حریم خصوصی دیگران از گناهان بزرگ شمرده شده است. امام حسن عسکری(ع) از پیامبر اکرم(ص) نقل می‌کند که فردی که به حریم و ناموس همسایه نگاه می‌کند و قصد تجاوز به حدود الهی دارد، شایسته عنوان پیرو واقعی اهل‌بیت(ع) نیست؛ زیرا شیعه حقیقی کسی است که در عمل از اخلاق و رفتار آنان پیروی کند. همچنین از امام صادق(ع) روایت شده است:

«أَیُّمَا رَجُلٍ اطَّلَعَ عَلَى قَوْمٍ فِی دَارِهِمْ لِیَنْظُرَ إِلَى عَوْرَاتِهِمْ فَرَمَوْهُ فَفَقَئُوا عَیْنَیْهِ أَوْ جَرَحُوهُ فَلَا دِیَةَ لَهُ» (حرعاملی، الفصول المهمهٔ فی أصول الأئمهٔ، ص ۵۲۷)

یعنی کسی که برای مشاهده حریم خصوصی مردم به خانه آنان سرک بکشد و در نتیجه آسیب ببیند، مستحق دیه نیست. این روایات نشان‌دهنده اهمیت بسیار زیاد حفظ حریم خصوصی در نظام اخلاقی و حقوقی اسلام استواین در حالی استکه در اسلام حفظ حریم عفت وفاصله گذاری اجتماعی بین زن ومرد بسیار سفارش شده وشرط سلامت دینی اخلاقی خانواده ها شمرده شده است همانگونه که امیرالمومنین سلام الله علیه فرمودند :چرا حیا نمی کنید و زنان شما به بازار می روند وبا مردان اجنبی شانه به هم می زنند.(عمورسولی، گام از زندگی دنیا تا محشر کبری ص ۹۴۰)

معماری سنتی ایران با بهره‌گیری از الگوی اندرونی و بیرونی، پاسخی عملی به همین نیاز فرهنگی داده بود. بخش بیرونی برای ارتباطات اجتماعی و پذیرایی از مهمانان و بخش اندرونی برای زندگی خصوصی خانواده طراحی می‌شد. این تفکیک ضمن حفظ تعامل اجتماعی، امنیت

روانی و آرامش اعضای خانواده را نیز تأمین می‌کرد. بازخوانی این الگو در معماری معاصر به معنای بازگشت به گذشته نیست، بلکه استفاده از منطق آن در قالب فناوری‌های جدید است؛ مانند طراحی ورودی‌های غیرمستقیم، استفاده از شیشه‌های مات، فضاهای انعطاف‌پذیر، نورگیرهای مناسب و ایجاد سلسله‌مراتب فضایی.

کاهش حریم در معماری آپارتمانی جدید، علاوه بر مسائل کالبدی، پیامدهای فرهنگی و تربیتی نیز دارد. حذف مرز میان فضای مهمان و فضای خانواده می‌تواند موجب کم‌رنگ شدن حیا و کاهش استقلال فضای خصوصی اعضای خانواده شود.

امیرالمؤمنین علی(ع) می‌فرمایند: «الحیاءُ مفتاحُ کلِّ خیرٍ»؛ «حیا کلید همه خوبی‌هاست.»(آمدی، غرر الحکم و دررالکلم، ص۲۵۷)

امیرالمؤمنین (علیه السلام):

قَالَ عَلَيْهِ اَلسَّلاَمُ: مَنْ كَثُرَ كَلاَمُهُ كَثُرَ خَطَؤُهُ وَ مَنْ كَثُرَ خَطَؤُهُ قَلَّ حَيَاؤُهُ وَ مَنْ قَلَّ حَيَاؤُهُ قَلَّ وَرَعُهُ وَ مَنْ قَلَّ وَرَعُهُ مَاتَ قَلْبُهُ وَ مَنْ مَاتَ قَلْبُهُ دَخَلَ اَلنَّارَ . یعنی کسی که حیا در او کاهش یابد، پرهیزکاری او نیز کاهش می‌یابد و کاهش تقوا موجب مرگ قلب می‌شود.(حرعاملی، وسایل الشیعه، ج۱۲، ص۱۸۷)

علی(علیه السّلام)فرمود:هر که گفتارش زیاد شود،لغزشش بیشتر است،و هر که لغزشش بیشتر باشد،از حیای او کاسته شود،و هر که حیایش کم شود، پارسایی‌اش کاهش یابد،و هر که پارسایی‌اش کم گردد،دلش می‌میرد،هر که دلش بمیرد،در آتش داخل می‌شود.

بر این اساس، معماری مطلوب در جامعه اسلامی باید میان نیازهای زندگی مدرن و اصول فرهنگی و اخلاقی تعادل برقرار کند؛ خانه‌ای که ضمن زیبایی و کارآمدی، حریم خصوصی، آرامش روانی، روابط خانوادگی و ارزش‌های اخلاقی را نیز حفظ کند. الگوی اندرونی و بیرونی می‌تواند به‌عنوان یک ایده فرهنگی و معماری، الهام‌بخش طراحی مسکن معاصر باشد تا خانه همچنان جایگاه امنیت، آرامش و رشد انسانی باقی بماند.

و: تضعیف روابط با همسایه ها

یکی از آسیب‌های زندگی مدرن، کم‌رنگ شدن روابط عاطفی و اجتماعی میان انسان‌هاست. امروز گاه همسایگان دیواربه‌دیوار سال‌ها در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند، بی‌آنکه یکدیگر را بشناسند یا از حال هم باخبر باشند. حتی در برخی جوامع، این فاصله گرفتن از همسایگان نشانه تمدن و فرهنگ تلقی می‌شود؛ در حالی که از نگاه اسلام، همسایگی فرصتی برای همدلی، تعاون، مسئولیت‌پذیری و گسترش ارزش‌های انسانی است.از همین رو، توجه به حقوق همسایه، تنها یک توصیه اخلاقی نیست، بلکه یک ضرورت اجتماعی و دینی است که می‌تواند پیوندهای

انسانی را احیا کرده، روح محبت و همدلی را در جامعه زنده سازد.در روایات نیز گستره همسایگی تنها به خانه‌های مجاور محدود نشده، بلکه تا چهل خانه از هر چهار طرف را شامل می‌شود.[۱] پیامبر اکرمﷺ و اهل‌بیت علیهم‌السلام نیز بارها بر رعایت حقوق همسایگان تأکید کرده‌اند. رسول خداﷺ فرمودند: «**مَا زَالَ جِبْرَئِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ.**» [۲] امیرالمومنین در وصیت خود در نامه ۴۷ می فرماید:« **اللّه اللّه فی جیرانکُم فانَّهُم وَصیَّةُ نبیُّکُم، ما زالَ یُوصی بِهِم حتّی ظَنَنّا أنّه سَیُوَرِّثُهُم**»[۳] یعنی از خدا بترسید از اینکه مراعات همسایه رانکنید.این سفارش‌های مکرر، نشان‌دهنده جایگاه والای همسایه در فرهنگ اسلامی و نقش اساسی او در شکل‌گیری جامعه‌ای سالم، امن و سرشار از محبت و همدلی است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: «أحسِنْ مُجاوَرَةَ مَن جاوَرَکَ، تَکُنْ مؤمنا» با همسایه ات نیکو همسایه داری کن، تا مؤمن باشی.[۴]

«**لیسَ حُسنُ الجِوارِ کفُّ الذی وَلکن حُسنُ الجِوارِالصَّبر عَلَی الذی**»[۵] همسایگی خوب تنها این نیست که آزار نرسانی، بلکه خوش همسایگی این است که در برابر آزار و اذیت همسایه صبر داشته باشی. امام صادق علیه‌السلام فرمود: «مردی از انصار نزد پیامبر اکرم ﷺ آمد و عرض کرد: در میان قبیله‌ای خانه‌ای خریده‌ام، اما نزدیک‌ترین همسایه‌ام کسی است که نه به خیر او امیدی دارم و نه از آزارش در امانم». [۶]پیامبر اکرمﷺ به امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام، سلمان، ابوذر و مقداد دستور داد در مسجد با صدای بلند اعلام کنند: «**إیمانَ لِمَن لا یَأمَنُ جارُهُ بَوائِقَهُ**» «ایمان ندارد کسی که همسایه‌اش از گزند و آزار او در امان نیست.»آنان این سخن را سه بار تکرار کردند. سپس پیامبر با دست خود اشاره فرمود که از هر چهار طرف، تا چهل خانه، همسایه به شمار می‌آیند.»[۷]

ز: عدم امکان رعایت کامل حقوق همسایه

از طرفی، اسلام به شدت بر حقوق همسایه تأکید دارد (حدیث «همسایه، سپس خانه»). **عَنِ الحَسَنِ علیه السلام: رَاَیْتُ اُمّی... تَدْعُو لِلْمُؤْمِنینَ وَلاتَدْعُو لِنَفْسِها فَقُلتُ: یا اُمّاهُ لِمَ لاتَدْعینَ لِنَفْسِکِ؟... قالَتْ علیهاالسلام: یا بُنَیَّ ! اَلجارُ ثُمَّ الدّارُ.**[۸]

---

۱. الکافی، ج۲، ص۶۶۹؛ بحارالأنوار، ج۷۴، ص۱۵۱؛ وسائل الشیعة، ج۸، ص۴۹۱
۲. امالی طوسی،ص ۱۱۴۵/۵۲۰
۳ . نهج البلاغه، نامه ۴۷
۴. شیخ صدوق، محمد بن علی،الأمالی للصدوق: ص ۲۰۱
۵ . تحف العقول، ص۴۰۹
۶ .کوفی اهوازی، حسین بن سعید، الزهد، ص۱۰۲
۷. رضایی، محمدمهدی، پاسخ‌ها و پیام‌ها, ج. ۱, ص. ۷۳
۸ . بحارالانوار، ۴۳: ۸۲.

امام حسن مجتبی علیه السلام گوید: مادرم را دیدم که در نیمه شب مؤمنین را دعا می کند و برای خودش دعا نمی کند، گفتم: مادرجان چرا برای خودت دعا نمی کنی؟ مادرم فرمود: پسرم اول همسایه سپس خانه.

معنای ساده: اندرونی به ما یاد می‌دهد که حریم خصوصی ما، نباید به قیمت سلبِ آزادی دیگران باشد. وقتی ما حریم داخلی خانه (اندرونی) را درست طراحی کنیم، دیگر نیازی به نصب پرده‌های ضخیمِ همیشگی یا ایجاد مزاحمت برای همسایگان (با صدای بلند یا دیدِ ناخواسته) نداریم. این احترام به حریمِ خود و دیگران، دقیقاً عمل به اخلاق اسلامی است.

در نگاه اسلامی، «اندرونی» یعنی «پناهگاهِ راحتی».

اینجا جایی است که انسان از قید و بندهای اجتماعی، از نگاه‌های مزاحم، و از استرس‌های بیرون رها می‌شود تا بتواند به عنوان یک مسلمان، در آرامش، کنار خانواده‌اش زندگی کند.

طراحی آپارتمانی به گونه ای است که این اصل رعایت نمی شود

کسی که پشت در است، نباید فضای خصوصی (نشیمن) را ببیند (رعایت ادب و حیا).

اهل خانه باید در فضای داخلی خود احساس «آزادی مطلق» داشته باشند (رعایت حق حریم خصوصی).

از جمله مواردی که می توان برای عدم رعایت حقوق همسایه ها در فضای آپارتمان نشینی مثال زد عبارتند از:

- قرار دادن وسایل شخصی در بیرون از پنجره، پاگردهای عمومی، پاسیو، جلوی در ورودی آپارتمان و پارکینگ.
- گذاشتن مواد آتش زا ، قفس پرندگان و هرگونه جسم خطرناک درمکانهای عمومی.
- استفاده تجاری یا اجاره دادن انبارهای آپارتمان بدون هماهنگی و اجازه ساکنان.
- دستکاری در وسایل و امکانات ساختمان، بدون هماهنگی با مدیر.
- پخت و پز و برپایی مراسم جشن و عزا در مکانهای مشترک.
- ورود وسایل نقلیه مهمانان، شست و شو،تعویض روغن وسایل نقلیه، داخل پارکینگ عمومی.

علاوه بر آنچه بیان شد از قواعداسلامی ودینی خصوصا قاعده مبنایی لاضرر به خوبی استفاده می‌شود که اساسا نباید اشخاص به بهانه استفاده از حقوق وبهره مندی از مزایای شرعی وقانونی خود ، موجب اضرار وضرر به دیگری خصوص همسایه شود.[1]

---

۱ .موسوعه کلمات الرسول الاعظم،ص۶۶۰. الإمامُ الباقرُ علیه السلام : إنَّ سَمُرَةَ بنَ جُندَبٍ کانَ لَهُ عَذقٌ فی حائطٍ لِرَجُلٍ مِن الأنصارِ، و کانَ مَنزِلُ الأنصاریِّ ببابِ البُستانِ ، و کانَ یَمُرُّ بِهِ إلی نَخلَتِهِ و لا یَستَأذِنُ، فَکَلَّمَهُ الأنصاریُّ أن یَستَأذِنَ إذا جاءَ فَأبی سَمُرَةُ، فلَمّا تَأبّی جاءَ الأنصاریُّ إلی رسولِ اللّه ِ صلی الله علیه و آله فَشَکا إلَیهِ و خَبَّرَهُ الخَبرَ، فَأرسَلَ إلَیهِ رسولُ اللّه ِ صلی

الکافی: امام باقر علیه السلام فرمود: سَمُرَةَ بن جندب در داخل باغ یکی از انصار درخت خرمایی داشت. خانه آن مرد انصاری کنار دَرِ باغ بود. سمره بدون آن که اجازه بگیرد وارد باغ می شد. مرد انصاری با سمره صحبت کرد که وقتی وارد باغ می شود اجازه بگیرد، اما او نپذیرفت. مرد انصاری خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید و جریان را به عرض ایشان رساند و شِکوه کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله در پی سمره فرستاد و سخن مرد انصاری و شکایت او را به اطلاع وی رساند و فرمود: هرگاه خواستی وارد باغ شوی اجازه بگیر. اما سمره نپذیرفت. رسول خدا از او خواست که درختش را بفروشد و مرتب قیمت آن را بالا می برد، ولی سمره از فروختن درخت هم خودداری کرد. حضرت فرمود: در برابر این درخت خرما ، درخت خرمایی در بهشت به تو می دهم؛ سمره باز هم امتناع کرد. در این هنگام، رسول خدا صلی الله علیه و آله به مرد انصاری فرمود: برو و درخت خرمای او را از ریشه درآور و جلوش بینداز ؛ زیرا که ضرر و زیان زدن ممنوع است.

لزوم حضانت جمعی در زندگی اپارتمانی

رسول گرامی اسلام (ص)می فرماید:مردمی در کشتی می نشینند و به دریا می روند. جایگاه‌های کشتی را بین خود تقسیم می کنند و هر فردی در نقطه ای مستقر می گردد، یکی از مسافران به فکر سوراخ کردن کشتی می افتد، تبری به دست می گیرد و محل نشستن خود را سوراخ میکند. همسفران با اعتراض به وی میگویند: چه میکنی؟ جواب میدهد: این نقطه متعلق به من و در اختیار من است هر چه بخواهم میکنم. اگر مسافران دستش را بگیرند و او را از این عمل بازدارند، خودشان و او نجات می یابند و اگر آزادش بگذارند، او و دیگران هلاک خواهند شد.[1] با وجود گذشت سال‌ها از گسترش آپارتمان‌نشینی در کشور، فرهنگ آن هنوز به‌طور کامل در جامعه نهادینه نشده است. این مسئله به‌ویژه در شهرهای کوچک‌تر می‌تواند به اختلاف میان ساکنان منجر شود. همچنین رعایت اصولی، مانند نظافت، وقت‌شناسی، پرهیز از ایجاد سر و صدای اضافی، رعایت حقوق همسایگان و توجه به بهداشت فضاهای مشترک از ضروریات زندگی آپارتمانی است. بی‌توجهی به این موارد، مانند ایجاد آلودگی صوتی، استعمال سیگار در فضاهای مشترک و رعایت نکردن نظافت، می‌تواند کیفیت زندگی شهری و روابط

الله علیه و آله و خَبَّرَهُ بقَولِ الأنصاریِّ و ما شَکا، و قالَ : إن أرَدتَ الدُّخولَ فاستَأذِنْ فَأبی ، فلَمّا أبی ساوَمَهُ حتّی بَلَغَ بهِ مِن الثَّمَنِ ما شاءَ اللّهُ فَأبی أن یَبیعَ، فقالَ: لکَ بها عَذقٌ یُمَدُّ لکَ فی الجَنَّةِ فَأبی أن یَقبَلَ، فقالَ رسولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله لِلأنصاریِّ : إذهَبْ فَاقلَعْها وَ ارْمِ بها إلَیهِ، فإنَّهُ لا ضَرَرَ و لا ضِرارَ . اللّهِ صلی الله علیه و آله فَقُلِعَتْ ثُمّ رُمِیَ بها إلَیهِ، و قالَ لَهُ رسولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله : انطَلِقْ فَاغرِسْها حیثُ شِئتَ

۱. الرافعی، مصطفی صادق، وحی القلم، ج۳، ص ۵ «قوله صلی الله علیه وسلم: "إن قومًا رکبوا فی سفینة، فاقتسموا، فصار لکل رجل منهم موضع، فنقر رجل منهم موضعه بفأس، فقالوا له: ما تصنع؟ قال: هو مکانی أصنع فیه ما شئت! فإن أخذوا علی یده نجا ونجوا، وإن ترکوه هلک وهلکوا»

همسایگی را کم رنگ کند.

ح: عدم رعایت توصیه‌های اسلامی درمعماری های روز

دین اسلام برای معماری و مهندسی خانه، توصیه هایی بیان فرموده است که سزاوار است در ساخت ابنیه و منازل و ساختمان ها مورد توجه قرار داده شود. برخی از این توصیه ها عبارتند از:

آسیب‌های ماورایی: امروزه با ساخت خانه هایی که روی پیلوت هستند، همه طبقات آپارتمانی در معرض آسیب هایی از ناحیه اجنّه هستند زیرا محل سکونت اجنّه از هفت ذراع به بالا هست. (هر ذراع حدودا نیم‌متر است)زیرا طبق روایات، مسکن اجنه در هوا هست و در فاصله بالاتراز چهارمتر.بنابراین هر خانه ای که چهار متر از زمین فاصله داشته باشد ممکن است در معرض آسیبهای ماورایی باشد.[۱] متأسفانه کمترتلاشی در جهت کاهش عیوب آپارتمان‌های مسکونی که انجام شده است. سرویس علمی فرهنگی خبرگزاری «حوزه»، سومین بخش از سلسله مباحث معماری اسلامی ساخت مسکن به سبک غربی به قلم حجت الاسلام فولادی را منتشر می نماید.

ابعاد ظاهری مسکن: فضای زمین و زیربنای مسکن از نظر اسلام، شامل فضای بیرونی منزل یعنی اتاق یا اتاق هایی که مخصوص مراجعات بیرونی منزل و رفت و آمد میهمانان می باشد از فضای درونی که متعلق به همسر و فرزندان است، باید جدا باشد تا رفاه و آسایش و امنیت خانواده در حدّ أعلی تأمین گردد.فضای داخلی یا اندرونی هم از چند اتاق همچون؛ اتاق والدین، اتاق مخصوص فرزندان، اتاق مخصوص عبادت و نیز قسمت سرویس بهداشتی تشکیل شده که باید در مکانی پوشیده قرار داشته تا عفت و حیاء در بین خانواده محفوظ بماند.

دستورات اسلامی وارتفاع مسکن عمود محور: از مجموع روایات نقل شده از حضرات معصومین علیهم السلام استفاده می شود که احداث ساختمان مرتفع شایسته نیست.امام صادق علیه السلام فرمودند: سقف خانه را هفت تا هشت ذراع بیشتر قرار ندهید (حدود ۳ الی ۳ و نیم متر) که عوارضی برای اهل خانه دارد و اگر بیشتر از سه متر بود، بالای آن آیهٔ الکرسی نوشته شود تا عوارض منفی آن برطرف گردد.[۲]پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: ساختمان بلند و مرتفع، حقوق همسایه ها را ضایع می سازد و ایشان از مردی انصاری که در مدینه ساختمان بلند و مرتفعی ساخته بود، رو برگردانده و فرمودند: چنین بناهای بلندی برای دیگر ساختمان های محل، زحمت و مزاحمت ایجاد کرده و جریان هوا و نور را از آنان دریغ می دارد.[۳]

---

۱. الوافی, ج. ۲۰, ص. ۷۹۴ «قَالَ أَبُوعَبْدِاللَّهِ (علیه السّلام):ابْنِ بَيْتَكَ سَبْعَةَ أَذْرُعٍ فَمَا كَانَ فَوْقَ ذَلِكَ سَكَنَهُ الشَّيَاطِينُ إِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيْسَتْ فِي السَّمَاءِ وَ لَا فِي الْأَرْضِ وَ إِنَّمَا تَسْكُنُ الْهَوَاء»

۲. الخصال / ترجمه جعفری, ج. ۲, ص. ۱۱۵

۳ .گلی زواره، غلامرضا، احکام و آداب مسکن، ص ۹۲

ط: زندگی اپارتمانی و ناعدالتی در تقسیم هزینه‌ها

در زندگی آپارتمان نشینی در خصوص پرداخت هزینه هـای آب و بـرق و گـاز و روشـنایی و نگهبان و سرایدار و آتش نشانی به دلیل اشتراک همه اعضاء آپارتمان ممکن است امکان تقسـیم عادلانه برخی هزینه ها طبق هر واحدی وجود نداشته باشد در حالی که عدالت اجتماعی از مبانی و پایه های دین اسلام می باشد که رسول گرامی اسلام می فرماید: «عَدْلُ ساعَةٍ خَيْرٌ مِنْ عِبـادَةِ سَبْعينَ سَنَةً قِيامِ لَيْلِها وَصِيامِ نَهارِها» ساعتی عدالت بهتر از هفتاد سال عبـادت اسـت کـه شـب هایش به نماز و روزهایش بهروزه بگذرد.[1] اهمیت برقـراری عـدالت در جامعـه از عبـادت فـردی سالیان سال برتر بوده و حتی حکم وضعی بی عدالتی از جمله اشارات مهم اسـلام اسـت کـه در صورت رعایت نشدن عدالت گریبان گیر کل جامعه خواهد شد در ایـن خصـوص روایتـی از نبـی مکرم اسلام صلی الله علیه و اله وسلم نقل شده:« اِذا حَكَموا بِغَيْرِ عَدْلٍ اِرْتَفَعَتِ الْبَرَكاتُ؛[2] هنگامی که به غیر عدالت حکم کنند، برکت ها از بین می روند.در تقسیم هزینه‌های مشترک، اگر عـدالت دقیق رعایت نشود، ممکن است حق بعضی ساکنان ضایع شود و این مصـداق ظلـم میـان افـراد است.حدیث پیامبر (ص) هم تأکید می‌کند که ظلمی که انسان‌ها به یکدیگر می‌کننـد، از امـوری است که خدا آن را رها نمی‌کند و نسبت به آن حساس است. پس بی‌عدالتی در تقسیم هزینـه‌هـا فقط یک اختلاف مالی ساده نیست، بلکه یک حق‌الناس و ظلم اجتماعی به شمار مـی‌آیدکـه بـه چند نمونه از آن اشاره می کنیم.

الف: بالا و پائین شدن آسانسور برای طبقات مرتفع و طبقه اول یکسان است؛

ب: اشخاص پر جمعیت که طبعا اینگونه افراد دوستانی دارند وباعث رفـت و آمـد زیـادی بـا آسانسور دارند و افرادی که یا مجرد ویا صاحب فرزند نیستند

ج: هزینه وسایل بازی برای همه گروها یکسان است.

د: یکسان هزینه های جـانبی همچـون اسـتهلاک بازوبنـد درب جهـت ورود وخـروج ،بـرق و....بودن افرادی که وسیله نقلیه نداشته ولی بعضی دارای چندین وسیله هستند.

ه: از بین رفتن فضاها همچون تفرجگاهها ،فضاهای سبز ،فضای ورزشی وآموزشی ،و....بـرای افراد پر جمعیت

شفافیت مالی در دریافت و خرج‌کرد شارژ ساختمان وجود ندارد یا برخی سـاکنین از پرداخـت سهم خود سر باز می‌زنند.از منظر عدالت برخی خانواده ها از امکانات رفاهی از قبیل وسایل بـازی کودکان ودرب ریموت دار به دلیل نداشتن وسایل نقلیه استفاده نکرده و یا واحدهای طبقـه یـک ترجیحا از اسانسور استفاده نمیکنند ولی هزینه تعمیرات و نگهداری آن ها از طریق هزینـه هـای

---

۱. بروجردی، سید حسین، جامع احادیث الشیعه، ج۱۴، ص۲۹۰

۲. الکراجکی، ابوالفتح، معدن الجواهر و ریاضۀ الخواطر، ج۱، ص۷۳

مشترک شامل حال این خانواده ها می‌شود.

ایجاد زمینه های غیر اخلاقی درآپارتمان ها به علت آنکه ساکنان واحدها با هم راحت تر می‌توانند ارتباط برقرار کرده بدون اینکه از آپارتمان خارج شده زمینه مناسبی برای فساد و انحرافات اخلاقی وجود دارد.

ی: عدم وجود نور و هوای مطبوع

آپارتمان‌نشینی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نمودهای سکونت فشرده در شهرهای معاصر، صرفاً یک الگوی ساختمانی نیست، بلکه شیوه‌ای از سازمان‌دهی فضا و استقرار جمعیت است که آثار مستقیم و غیرمستقیمی بر کیفیت محیط مسکونی بر جای می‌گذارد. هرچند این الگو در پاسخ به کمبود زمین، افزایش هزینه مسکن و ضرورت بهره‌برداری بهینه از اراضی شهری گسترش یافته است، در صورت فقدان طراحی مناسب و رعایت‌نشدن ضوابط فنی و محیطی، می‌تواند به کاهش کیفیت زندگی ساکنان بینجامد. مهم‌ترین پیامدهای کالبدی آپارتمان‌نشینی در حوزه‌هایی مانند نور طبیعی، تهویه و کیفیت هوا، آلودگی صوتی و حریم خصوصی آشکار می‌شود؛ حوزه‌هایی که مستقیماً با سلامت جسمی، آرامش روانی و رضایت سکونتی ساکنان ارتباط دارند (ضرغامی و شکوهی، ۱۳۹۹).

یکی از مضرّات آپارتمان‌ها این است که به دلیل کوچک بودن خانه و نبودن حیاط، نور کافی و هوای سالم و تهویه مطبوع صورت نمی گیرد. همچنین سر و صدای وسائل نقلیه در خانه زیاد شنیده می‌شود و برای جلوگیری از این کار، پنجره‌ها دوجداره می‌شود. این پنجره‌ها جلوی جریان هوا را می‌گیرند و اجازه تهویه و تصفیه هوا را نمی‌دهند. همین امر باعث ماندگاری آلودگی هایی می‌شود که توسط بخاری و کولرگازی ایجاد شده است. از طرفی بهترین تصفیه کننده هوا که درختان میوه دار هستند، از خانه‌ها حذف شده است و این امر باعث آلودگی بیشتر می‌شود. مغزهای سرد و قلب‌های بدون گرما، یکی از نتایج تنفس هوای آلوده هست.

قال الامام الصادق علیه السلام لَا تَطِیبُ السُّکْنَی إِلَّا بِثَلَاثٍ الْهَوَاءِ الطَّیِّبِ وَ الْمَاءِ الْغَزِیرِ الْعَذْبِ وَ الْأَرْضِ الْخَوَّارَةِ[1]

امام صادق علیه السلام فرمودند: زندگی جز با سه چیز خوش نمی شود: هوای پاک، آب فراوان گوارا و زمین نرم و سست (آماده زراعت).

حضرت سیدالشهدا علیه السلام می فرمایند : فَبَادِرُوا بِصِحَّةِ الْأَجْسَامِ فِی مُدَّةِ الْأَعْمَارِ[2]:در مدّت عمر، در حفظ سلامت تن بکوشید.

---

۱. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار (ط - بیروت) - بیروت، چاپ: دوم، ۱۴۰۳ ق.

۲. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول - قم، چاپ: دوم، ۱۴۰۴ / ۱۳۶۳ق.

نتیجه‌گیری

آپارتمان‌سازی در شهرهای امروز، پاسخی اجتناب‌ناپذیر به رشد جمعیت شهری، کمبود زمین و افزایش نیاز به مسکن است؛ اما این ضرورت زمانی به بهبود کیفیت زندگی منجر می‌شود که با اصول علمیِ طراحی شهری، مدیریت درست و رعایت حقوق ساکنان همراه باشد. در غیر این صورت، تراکم ساختمانی می‌تواند پیامدهایی مانند کاهش نور طبیعی، اختلال در تهویه، افزایش آلودگی صوتی و تضعیف حریم خصوصی را به‌دنبال داشته باشد. این پیامدها تنها به سطح کالبدی محدود نمی‌شوند، بلکه بر آرامش روانی، تمرکز، خواب و احساس امنیت ساکنان نیز اثر می‌گذارند.

از سوی دیگر، آپارتمان‌نشینی صرفاً یک مسئله فنی یا ساختمانی نیست، بلکه به‌طور مستقیم با روابط اجتماعی و کیفیت همزیستی میان همسایگان پیوند دارد. تفاوت سبک زندگی، نبود قواعد روشن، ضعف اجرای مقررات و بی‌توجهی به حقوق متقابل، می‌تواند به تعارضات همسایگی، کاهش تعاملات مثبت و تضعیف سرمایه اجتماعی بینجامد. در این میان، آلودگی صوتی، بی‌نظمی در استفاده از فضاهای مشترک و ضعف فرهنگ سکونت جمعی، از مهم‌ترین عوامل تشدیدکننده تنش‌ها هستند.

آموزه‌های اسلامی در این زمینه، چارچوبی اخلاقی و اجتماعی برای تنظیم روابط سکونتی فراهم می‌کنند. تأکید بر حفظ حریم خصوصی، منع نگاه و تجسس در خانه دیگران، لزوم اجازه گرفتن پیش از ورود و سفارش به نیکی و پرهیز از آزار همسایه، همگی نشان می‌دهند که سکونت جمعی در منطق اسلامی باید بر پایه احترام، امنیت روانی و رعایت حقوق دیگران سامان یابد.

بر این اساس، راه‌حل‌های پیشنهادی برای بهبود آپارتمان‌نشینی را می‌توان در سه سطح خلاصه کرد: در سطح کالبدی، افزایش فاصله میان ساختمان‌ها، طراحی مناسب پنجره‌ها، استفاده از مصالح عایق صوتی، رعایت استانداردهای نور و هوا و توسعه فضای سبز؛ در سطح مدیریتی، تدوین قوانین روشن، شفافیت مالی، و هماهنگی در استفاده از امکانات مشترک؛ و در سطح فرهنگی، آموزش فرهنگ آپارتمان‌نشینی، رعایت نظافت و سکوت، احترام به حقوق همسایگان و تقویت روحیه همدلی و تعاون.

فهرست منابع

قران کریم،ترجمه:مکام شیرازی
۱. ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین، (۱۳۶۲) عوالی اللئالی العزیزیه فی الاحادیث الدینیه، ناشر: موسسه سیدالشهدا، قم.
۲. ابن بابویه،محمدبن علی، (۱۳۸۲) ناشر: نسیم کوثر، قم.
۳. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، (۱۳۶۳-۱۴۰۴) تحف العقول – قم، چاپ: دوم.
۴. آل‌احمد، احمد. (۱۳۹۴). حقوق آپارتمان‌نشینی. تهران: میزان.
۵. آمدی، ابوالفتح. (بی تا) غرر الحکم و درر الکلم، تهران: ناشر دارالکتاب السلامی.
۶. بحرانی، عبدالله بن نورالله، (۱۳۷۵) عوالم العلوم والمعارف و الاحوال من الایات و الاخبار و الاقوال، ناشر: مدرسۀ الامام المهدی، قم.
۷. بروجردی، سید حسین، (۱۳۷۳) جامع احادیث الشیعه فی احکام الشریعه، ناشر: الصحف، قم.
۸. بلاذری، احمد بن یحیی، (۱۴۱۷ق) جمل من انساب الاشراف، دار الفکر بیروت.
۹. پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۹۱). راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران. تهران: شهیدی. کتاب: حقوق جامع آپارتمان‌نشینی
۱۰. جمل من انساب الاشراف، (۱۴۱۷ق) بلاذری احمد بن یحیی، جلد ۱۰،ص۳۸۱، دار الفکر بیروت.
۱۱. الحافظ نور الدین علی بن ابی بکر الهیثمی، مجمع الزوائد و منبع الفوائد، المتوفی سنۀ ۸۰۷ بتحریر الحافظین الجلیلین: العراقی وابن حجر، چاپ ۱۴۰۸ ه ۱۹۸۸م، دار الکتب العلمیۀ بیروت لبنان.
۱۲. حبیبی، سیدمحسن. (۱۳۸۵). از شار تا شهر. تهران: دانشگاه تهران. کتاب از شار تا شهر اثر سیدمحسن حبیبی
۱۳. حرعاملی، محمدبن الحسن. (۱۳۷۶) الفصول المهمۀ فی أصول الأئمۀ (تکملۀ الوسائل)، جلد۲، قم: موسسه معارف اسلامی امام رضا علیه السلام.
۱۴. حرعاملی، محمدبین الحسن(۱۳۷۴) وسایل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۲، قم: انتشارات موسسه ال بیت علیهم السلام لاحیاء التراث.
۱۵. الرافعی، مصطفی صادق، (بی تا) وحی القلم، بی نا، بی جا.
۱۶. رضایی، محمدمهدی، (۱۳۸۶) پاسخ‌ها و پیام‌ها، ناشر: نشرمعارف، قم.
۱۷. زاهدی اصل، محمد. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی شهری. تهران: سمت. کتاب های «محمد

زاهدی اصل» مبانی مددکاری اجتماعی مدیریت
۱۸. ساروخانی، باقر. (۱۳۷۲) طلاق؛ پژوهشی در شناخت واقعیت و عوامل آن، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۹. شعیری، محمدبن محمد، (بی تا) جامع الاخبار، ناشر: المطبعۀ الحیدریۀ، نجف.
۲۰. ضرغامی، اسماعیل و محمدصالح شکوهی‌بیدهندی. (۱۳۹۹) تحلیل شاخص‌های کالبدی تأثیرگذار بر کیفیت محیط مسکونی در آپارتمان‌های مسکونی نمونه موردی: شهر تهران، فصلنامه علمی-پژوهشی معماری و شهرسازی ایران.
۲۱. طباطبایی، سیدمحمدحسین. تفسیر المیزان.
۲۲. عزیزی، عباس، (۱۳۸۰) نهج البلاغه موضوعی، ناشر: صلاۀ، قم.
۲۳. عمورسولی، علیمحمد. (۱۴۰۵) گام به گام از زندگی دنیا تا محشر کبری،علی محمد عمورسولی نشر دارالعلم قم.
۲۴. فرجاد، محمد حسین. (۱۳۷۲) آسیب‌شناسی اجتماعی ستیزه‌های خانواده و طلاق، تهران: انتشارات منصوری.
۲۵. فیض کاشانی، محمدبن شاه مرتضی، (۱۳۶۵) الوافی، ناشر: مکتبه الامام امیرالمومنین علیه السلام، اصفهان.
۲۶. قانون تملک آپارتمان‌ها مصوب ۱۳۴۳ و آیین‌نامه اجرایی آن. قانون تملک آپارتمان‌ها مصوب ۱۶/۱۲/۱۳۴۳ مجلس شورای ملی
۲۷. کانال حجۀالاسلام محسن عباسی ولدی در ایتا @abbasivaladi
۲۸. کتاب حقوق جامع آپارتمان‌نشینی ·قوانین آپارتمان نشینی تحت تاثیر طراحی پایدار معماری نمونه موردی آپارتمان های مسکونی در اصفهان· بررسی عوامل موثر بر امنیت آپارتمان.
۲۹. الکراجکی، ابوالفتح، (بی تا) معدن الجواهر و ریاضۀ الخواطر،تحقیق: سید احمد حسینی، ناشر: مهر استوار، تهران.
۳۰. کوفی اهوازی، حسین بن سعید، (۱۳۸۷) الزهد، ناشر: پژوهشکده باقرالعلوم،قم.
۳۱. الکافی(ط- الإسلامیۀ)، (۱۴۰۷ق) کلینی، محمد بن یعقوب (۳۲۹ ق)، جلد۸، چاپ: چهارم.
۳۲. گروه حدیث، (۱۳۸۸) موسوعه کلمات الرسول الاعظم صلی الله علیه و آله وسلم، ناشر: پژوهشکده باقرالعلوم، تهران.
۳۳. گلی زواره، غلامرضا،جلالوند، علی کرم، (۱۳۸۳) احکام و آداب مسکن، بی نا.
۳۴. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، (۱۴۰۳ق) بحار الأنوار (ط - بیروت) - بیروت، چاپ: دوم.
۳۵. محمدی ری شهری، محمد، (۱۳۸۹) میزان الحکمه، ناشر: دارالحکمه.

۳۶. مسالک الأفهام إلی تنقیح شرائع الإسلام، شهید ثانی، زین الدین بن علی، چاپ بنیاد معـارف اسلامی قم، سال نشر: ۱۴۱۳ق
۳۷. مسعود ابن عیسی، (بی تا) مجموعه ورّام، جلد ۲، بی چا
۳۸. ورام، مسعود بن عیسی، (بی تا) تنبیه الخواطر و نزهۀ النواظر، ناشر: دارصعب، بیروت.

منابع لاتین

1. Altman, I. (1975). The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, and Crowding. Brooks/Cole
2. Harold GT, Sellers R. (2018) Annual Research Review: Interparental conflict and youth psychopathology: an evidence review and practice focused update. J Child Psychol Psychiatry.
3. Jenks, M., & Dempsey, N. (2005). Future Forms and Design for Sustainable Cities.
4. Monahan, (1959) Is Childlessness Related to Family Stability.